

Sivistyksen voimalla

Pekka Rehumäki: Tasa-arvoa tanssilattialla. Käsityöväen sivistysseurat 1840-luvulta 1870-luvun alkuun. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 84, Oulu 2008, 389 s.

■ Suomessa on aivan liian vähän tutkittu sääty-yhteiskunnan murenemisen ja elinkeinovapauden asteittaisen vapautumisen prosesseja ja seurauksia. Pekka Rehumäen väitöstutkimus avaa tähän yhteiskunnan muodonmuutokseen kiinnostavan näkökulman. On edelleenkin paljolti hämärän peitossa, mitä ammattikuntalaitoksen lakkauttaminen merkitsi käsityöntekijöille itselleen ja laajemmin taloudelliselle toimeliaisuudelle, eikä ole riittävää kuvaa myöskään siitä, millä tavalla säätyläistö pyrki säilyttämään valta-asemansa perinteisten hierarkioiden murentuessa.

Rehumäki kysyy tutkimuksessaan, miten sivistys ja järjestäytyminen liittyivät yhteen ja miten sivistyksestä pyrittiin tekemään yhteiskuntaa kiinteyttävä voima. Hän pohtii sitä, mitä merkityksiä sivistykselle annettiin 1800-luvun puolivälissä ja minkälaisena sen asema nähtiin yhteiskuntaluokkien välisen veljeyden ja sopusoinnun aikaansaamisessa. Sivistystyön sisällöstä ja muodoista käytiin aktiivista määrittelykamppailua sivistyneistön ja sivistettävien välillä. Yhteis-

kunnallisessa murrosvaiheessa koettiin tärkeäksi turvata ”luonnollisena” pidetty sosiaalinen järjestys, mutta se tuli tapahtua enemmän moraalisäätelyn, vakuuttelun ja valistamisen, kuin puhtaan vallankäytön kautta. Sivistyksen jalo aate tarjoutui keinoksi, johon voitiin tarttua niin alhaalta kuin ylhäältä. Käsityöläiskisällit uskoivat sen mahdollistavan tien sosiaaliseen nousuun ja säätyläiset toivoivat sen pelastavan yhteiskunnan tapain turmelukselta ja poliittiselta kumouksellisuudelta. ”Sivistisyhteysien” harrastamalla sivistyksellä oli Rehumäen mukaan käytännöllinen sisältö. Tanssin ajateltiin kehittävän tapakulttuuria, mutta sivistysseurat tunnettiin myös kirjallisista harrastuksistaan: esitelmätilaisuuksista ja kirjasto-lukusalien toiminnasta.

Rehumäki ei nosta rimaa kovin korkealle, vaan asettaa tehtäväkseen ”luoda valoa suomalaisen työväen varhaiseen järjestäytymiseen ennen wrightiläisiä työväenseuroja” ja ilmoittaa tekevänsä ”kuvailevaa perustutkimusta aiemmin kartoittamattomalta alueelta”. Aikaisemman tutkimuksen kriittisen tarkastelun pohjalle olisi ollut muotoiltavissa selvästi haastavampi ongelmanasettelu. Rehumäki on tehnyt valtavan lähde työn, kääntänyt kaikki mahdolliset kivet ja kannot, eikä ole lannistunut aihepiirin tutkimuksen tiellä olevien vakavien lähdeongelmien edessä. Tekijä on kartoittanut juurta jaksan sivistysseuraliikkeen eurooppalaiset juuret ja tutkinut yksityiskohtaisesti Turun, Helsingin ja Oulun sivistysseurojen perustamisen, toiminnan

ja lopettamisen kaaren. Hän kuvailee seurojen erilaisia sivistystyön muotoja, niiden sisäistä elämää, käsityöläisten ja säätyläisten jännitteisiä suhteita seurojen johtelmissä sellaisella tarkkuudella, jota lähellekään aikaisempi tutkimus ei ole yltänyt.

Rehumäki ei suinkaan liiku ”aiemmin kartoittamattomalla alueella”, vaikka aihepiiriä ei ole aikaisemmin tutkittukaan yhtä perinpohjaisesti. Tekijä esittelee itsekkin kaksi aiheen kannalta relevanttia tutkimustraditiota: toisaalta työväenliikkeen ja toisaalta kansanliikkeiden historian tutkimuksen. Tekijä tukeutuu selvästi enemmän ensiksi mainittuun, vaikka jälkimmäisen piirissä sivistysseuroja ja muita varhaisia työväen järjestäytymisen muotoja on tutkittu enemmän ja vahvemmalla teoreettisella otteella. Rehumäki keskustelee sangen vähän aikaisemman kirjallisuuden kanssa eikä vertaile sivistysseuroja muihin joukkojärjestäytymisen muotoihin. Tutkimuskirjallisuuden kautta toteutettu vertailu olisi auttanut täsmentämään sivistysseurojen luonnetta yhteiskunnallisen siirtymävaiheen organisaatiomuotona. Rehumäki olisi voinut osoittaa nykyistä selvemmin, millä tavalla hänen löytämänsä uusi fakta-aineisto ja tuloksensa muuttavat, täsmentävät tai tukevat aikaisemman tutkimuksen antamaa kuvaa sivistysseuroista.

Rehumäki luonnehtii sivistysseuroja tutkimuksen alaot-sikkaa myöten käsityöväen järjestöiksi. Hän osoittaa, että käsityötaustaiset henkilöt olivat aloitteellisia seurojen perustamisessa ja että säätyläiset

nousivat myöhemmin niiden johtoon erilaisten järjestöisten manööverien kautta. Säätyläiset valjastivat seurat paternalistisen sosiaalisen kontrollin välikappaleiksi, mutta niiden jäsenistö säilyi pääosin käsityöläisvaltaisena. Jääkin miettimään, voiko sivistysseuroja luonnehtia pelkästään käsityöväen kautta jos säätyläistön vaikutusvalta oli niin suuri. Rehumäki panee ansiokkaasti merkille naisten huomattavan aseman sivistysseuroissa, vaikka ei lähdekään tulkitsemaan havaintojaan sukupuolishistoriallisen käsitteistön avulla.

Rehumäen tutkimuksen yhtenä erityisenä ansiona on sivistysseurojen kansainvälisten esikuvien laaja ja asiantunteva käsittely. Tutkimuksessa paneudutaan huolellisesti Ruotsin 1840-luvun sivistysseuraliikkeen vaiheisiin ja käsitellään yksityiskohtaisesti erityisesti Tukholman sivistysseuraa; vastaavan laajuista tutkimusta ei ole tehty vielä Ruotsissaakaan. Tekijä osoittaa oivallisesti yhteyskanavia ja kiinnekoh-tia Keski-Euroopan, Ruotsin ja Suomen välillä, ja pohtii mallien ja vaikutteiden kulkeutumista yli rajojen. Rehumäki tekee työssään jopa niin rohkean johtopäätöksen, että kutsuu Suomessa toimineita sivistysseuroja ruotsalaisen ”sivistysseuraliikkeen suomalaiseksi haaraksi”. Näin hän saa ”näkökulmaa vaihtamalla” kotimaiset sivistysseurat näyttämään suuremmalta ja merkittävämmältä kuin jos niitä tarkasteltaisiin pelkästään suomalaise-na ilmiönä.

Rehumäen työ koostuu erilisistä, sangen itsenäisistä, pienoistutkielmista, joissa sivistys-

seurat käydään läpi yksi kerrallaan. Tekijä ei tarkastele sivistysseuroja temaattisesti, jolloin hän olisi voinut verrata niitä toisiinsa ja käsitellä niitä yleisellä analyttisellä tasolla. Tapaustutkimusrakenne tuottaa yhtä kaikki runsaasti uutta empiiristä tietoa ja herkullisesti yksityiskohtia, jotka tekijä osaa nivoa osaksi suurempaa kertomusta. Detaljeja olisi voinut kuitenkin huoletta karsia, jotta tutkimuksen ”punainen lanka” olisi pysynyt koko ajan näkyvillä. Rehumäki osaa antaa arvoa aikalaisten kielelle ja ilmaisuille, joka tulee esiin hienosti valituissa ja tulkituissa sitaateissa.

Sivistysseurojen kukoistuskauti jäi sangen lyhyeksi, ja tanssilattiatasa-arvon tulokset olivat lopulta melko vähäisiä: säädynmukaisen huvittelun perinnettä oli vaikea murtaa. Rehumäki selvittää säntillisesti ne tekijät ja konkreettiset tapahtumakulut, jotka johtivat sivistysseurojen lopettamiseen. Sivistysseurat voidaan kuitenkin nähdä yleisemmän, koko yhteiskunnan läpäisseen, sivistysliikkeen tienraivaajina, jonka tehtävät siirtyivät muille toimijoille: niin koululaitosta kehittäneille viranomaisille kuin lukuisille erilaisille kansalaisjärjestöille, jotka ottivat sivistyksen ja huvituksen järjestämisen omaan ohjelmaansa. Näin tulkittuna liike jatkui ja laajeni, vaikka sivistysseurat lopahtivatkin; niiden perintö jäi elämään.

Rehumäki on tutkinut aikaisempaa yksityiskohtaisemmin työväenliikkeen ”esihistoriaa” ja joukkojärjestäytymisen läpimurtoa, ja toivoa sopii, että hänen väitöskirjansa antaisi

uuden kimmokkeen näiden teemojen tutkimukselle. Seuraavana tehtävänä voisi olla kartoittaa vertailevalla otteella parinkymmenen vuoden jakso sivistysseurojen lopettamisen ja ns. wrightiläisten työväenyhdistysten perustamisen välillä. Rehumäen väitöskirja antaa tälle työllä tukevan kalliopohjan ja suorastaan haastaa tarttumaan aihepiiriin. Se tarjoaa virikkeitä myös kansanliikkeiden tutkimusperinteelle, joka sekin tuntuisi kaipaavan uutta piristysruisketta.

Kari Teräs